

Ünite 5: Gezi/Seyahat Yazısı Gezi yazısı

Gezi yazıları temel olarak gezen insanların gezdikleri yerleri yazıya dökme isteklerinden ortaya çıkmıştır. Bu yazılar anlatılan yerlerin mimari, dini, ticari, tarihi vb. yönlerini ortaya koyarlar.

Gezi yazıları bir çok bilim dalına kaynaklık etmektedir. Bu yazılarda anlatılan yerlerin yemek kültürü, coğrafi özelliği, giyim tarzı, hukuk anlayışı vb. gibi konular ifade edildiği için, gezi yazısı kendi zamanına seslenmesinin yanında geleceğe de seslenip çeşitli bilim dallarına kaynaklık etmektedir.

Dünyada bütün edebiyatlarda gezi yazılarına rastlanılmaktadır. Savaş, hastalık, ticaret nedeniyle göç; yeni yerler görme isteği, din adamlarının dinlerini yaymak için yeni yerlere gitmeleri, coğrafya keşfetme gibi arzular gezi yazılarına kaynaklık etmişlerdir.

Dünyadaki başlıca gezi yazılarını aşağıda sıralayalım;

- Homer, Odyssey (MÖ 8.yy)
- Xenophon, Anabasis (MÖ 5-yy)
- Pausanias, Yunanistan'ın Tanıtımı (MÖ 2.yy)
- İbni Fazlan, Risale ismiyle bilinen Seyahatnamesi (10.yy.)
- Naşir Hüsrev (1004-1088), Sefername
- Marco Polo (1254-1224), Dünyanın Hikâye Edilişi

Tanzimat öncesi daha çok seyahatname adı verilen gezi yazılarına rastlanırdı. Bunun dışında yabancı ülkelere giden elçilerin yazdığı sefaret- nameler de gezi yazısı sınıfına sokulabilir. Tanzimat öncesi yazılan seyahat yazılara bazı örnekler verelim;

- Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın Hitay Sefaretnamesi olarak da bilinen 1422 tarihli Acâibü'l- Letâif 'idir.
- Ali Ekber Hıtaî'nin Hıtâînâme'si(1515-1516),
- Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'si (1521/1526)
- Şeydi Ali Reis'in Mir'atü'l- Memâlik'i (1557),
- Trabzonlu Âşık Mehmet Çelebi'nin Menâzırı'lAvâlim'i (1597)
- Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik Seyahatname'si,
- Nâbî'nin 1712'de tamamladığı Tuhfetü'lHaremeyn'i

Türk edebiyatının ilk seyahatnamesi Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın Hitay Se- faretnamesi olarak da bilinen 1422 tarihli Acâibü'l-Letâif 'idir.

Tanzimat sonrası nda batı edebiyatının daha yakından tanınması ile hem çeviri yoluyla hem de Türk yazarların yazdığı gezi yazılarında artış olmuştur. Tanzimat sonrasında yazılan başlıca eserler şunlardır;

- Sadık Rifat Paşa'nın İtalya Seyahatnamesi(1838)
- Mustafa Sami Efendi'nin Avrupa Risalesi(1840)
- Mehmet Rauf 'un, Seyahatname-! Avrupa'sı (1851)
- Hayrullah Efendi'nin Avrupa Seyahatnamesi (1864)
- Ömer Faiz Efendi'nin Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati (1867)
- Ahmet Midhat Efendi'nin oldukça hacimli Avrupa'da Bir Cevelan'ı (1889)
- Ahmet İhsan'ın Avrupa'da Ne Gördüm (1891)

Cumhuriyet dönemi nde ise çok daha zengin bir gezi edebiyatı ile karşılaşılır. Batı kültürünün daha iyi tanınması, Anadoluculuk ve memleket edebiyatının önem kazanmasıyla gezi yazılarının sayısı daha da artmıştır.

Edip Adıvar'm tek gezi kitabı 1937'de Londra'da basılan İside İndia'dır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu Alp Dağlarından ve Miss Chalfrin'in Albümünden (1942) kitabında tedavi için gittiği İsviçrenin Alplerini anlatmıştır. Ahmet Haşim'in Cumhuriyet Dönemi'nde yazmış olduğu Frankfurt Seyahatnamesi'nde (1933) ve Bize Göre'nin

(1928) “Bir Seyahatin Notları” kısmında Avrupa’nın modern yüzünü Anadolu insanına sunmuştur. Reşat Nuri Güntekin Anadolu’da yaptığı memuriyetler dolayısıyla Anadolu insanını çok iyi tanımış ve iki ciltlik Anadolu Notları eserinde Anadolu insanını ve Anadolu’yu anlatmıştır. Cumhuriyet dönemi gezi edebiyatına katkıları bulunmuş olan diğer yazarları aşağıda sıralayalım.

- Sadri Ertem, Bir Vagon Penceresinden (1934) ve Ankara- Bükreş (1938)
- Samet Ağaoğlu, Strazburg Hatıraları (1962) ve Sovyet Rusya İmparatorluğu (1966)
- Şair Şükûfe Nihal, Finlandiya (1935) ve Domanıç Dağları’nın Yolcusu (1946)
- Haldun Taner’in Düşsem Yollara Yollara (1979) ve Berlin Mektupları (1984)
- Bedri Rahmi Eyüboğlu, Canım Anadolu(1953)
- Hikmet Feridun Es, Aşk Tamtamları (1953)
- Burhan Arpad, Tuna’dan Şimal’e Avrupa (1953), Uçuş Günlüğü (1959), Gezi Günlüğü (1962), Avusturya Günlüğü (1963)

Anı ve Günlük

Anı kelimesi anmak fiilinin kökünden türemiştir. Aynı anlama gelen hatıra kelimesi ise Arapça hutur kökünden türemiş olan bir sözcüktür ve çoğul hali hatıratır.

Anı kelimesinin edebiyatta bir kavramı karşılaması yeni bir olaydır. Anı, bir kişinin başından geçen olayları bir süre geçtikten sonra kendi yorumunu katarak anlatmasıdır. Bunun yazıya dökülmesi ile ise Anı/Hatıra/Hatırat nesir türü oluşur. Anı her uzunlukta olabilir. Anı geçmişini anlattığı için tarihe yaklaşır fakat anı daha çok bireysel bir tarihtir. Bireysel olmasından ötürü de otobiyografiye yaklaşmaktadır. Olayların üzerinden bir süre geçtikten sonra yazıldığı için anılar günlük gibi ayrıntılı bilgilerden ziyade daha ayrıntıdan arınmış yazılardır. Ve aynı nedenle günlükteki gibi anlık taraflı yargılar içermez. Olayın üzerinden zaman geçmesi bazı ayrıntıların unutulmasına sebep olduğu içinde anı tarihi belge olarak ancak diğer tarihi belgelerle doğrulandığı sürece kullanılabilir.

Anı tarihsel olarak ardışıklık gösteren birkaç farklı olayı sebep- sonuç bağlantıları ile anlatabilir. Bu yönüyle romana benzemektedir. Fakat roman kurgusal olabilir. Anı ise yaşanmış gerçek hikâyelerden oluşur. Tarihe destek verme arzusu, kendini gelecek nesillere doğru tanıtmak isteği, gelecek neslin yaşanmışlıklardan ders alması amacı ve insanın sonradan geçmişi hatırlamadan keyif alması anının yazılma sebepleri arasında gösterilebilir. Anının niteliği, edebi başarısı, yazarın kabiliyeti, anıya değer katan özellikleridir.

Anıları 3 grup altında inceleyebiliriz;

- Siyasi, Tarihi ve Toplumsal İçeriği Ağır Basan Anılar
- Kültür, Sanat ve Edebiyat İçeriği Ağır Basan Anılar
- Bireysel İçeriği Ağır Basan Anılar

Günlük kelimesinin edebiyatta bir kavramı karşılaması oldukça yenidir. İngilizcede “diary” Fransızcada “journal” Arapçada “yevmiyyat” kelimeleri ile karşılanmaktadır. Günlük bir kişinin yaşadıklarını günlük olarak kendi bakış açısına göre yazması ile oluşur. Olay günü yazıldığı için anlık taraflı yaklaşım hâkimdir. Olaylar ayrıntılı biçimde aktarılır. Günlüklerde tarih belirtilmelidir. Özel, mahrem hayatı içerirler. Günlüklerde yaşanan olayların sahibinin ruhunda duyurduğu duyguların tahlil öne çıkar. Günlükler içe kapanık kişiliklerin içini dökme ihtiyacı, kişilerin gelecek nesillere yaşadıkları aktarma isteği, insanın başkaları ile paylaşamayacağı sırlarını paylaşma ihtiyacı gibi sebeplerle yazılabilir. Modern anlamda günlük Türk edebiyatına tanzimat dönemi ile girmiştir. Osmanlıda savaşların ve günlük olayların sırf bu iş için görevlendirilmiş kişiler tarafından yazılması günlük örneklerini oluşturabilir. Osmanlıda yazılan bu günlükler tarihe ışık tutması, padişah ve devlet adamlarının özel yaşantıları yansıtmaları bakımından önemlidir.